

Голові разової спеціалізованої вченої ради

ДФ 20 051.152

Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору історичних наук, професору,
професору кафедри політичних наук
Марчуку Василю Васильовичу

РЕЦЕНЗІЯ

кандидатки політичних наук, доцентки кафедри політичних наук

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Мадриги Тетяни Богданівни на дисертаційну роботу Коник Тетяни Григорівни
**«Державна політика із забезпечення національної безпеки України (1991–
2004)»**,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності 052
«Політологія»

Актуальність дисертаційної роботи. Дисертаційна робота Т. Г. Коник присвячена комплексному аналізу державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України в період 1991–2004 рр. Актуальність теми зумовлена як історичними обставинами – становлення незалежності України, формування основ безпекової архітектури, зміни геополітичних векторів, так і сучасними викликами, що актуалізують переосмислення набутих політичних і правових практик.

Забезпечення національної безпеки є одним із ключових пріоритетів кожної суверенної держави, адже саме від її належного рівня залежить збереження державності, стабільний розвиток суспільства, захист життя, здоров'я, прав, свобод, а також матеріальних і духовних цінностей громадян. Для України, яка в умовах збройної агресії російської федерації переживає один із

найтрагічніших періодів своєї історії, питання національної безпеки набуло виняткової ваги. Сучасні виклики підтверджують: лише ефективна державна політика в цій сфері може гарантувати цілісність і сталий розвиток країни. Формування такої політики потребує глибокого розуміння як міжнародних, так і національних засад безпеки, а також специфіки їхнього впровадження в умовах становлення незалежної України. З огляду на це, особливого значення набуває аналіз саме початкового етапу інституціоналізації безпекової політики держави, зокрема в період 1991–2004 років. Цей відрізок часу був перехідним і визначальним: відбувалося становлення органів державної влади, ухвалення базових законів і стратегій, формування основ зовнішньополітичного курсу та перших безпекових доктрин.

Розбудова дієвої системи державної політики у сфері національної безпеки можлива лише за умов належного теоретичного осмислення й вивчення здобутого досвіду, виявлення недоліків і суперечностей, а також вироблення стратегічних підходів до захисту національних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз. Саме тому дослідження формування державної політики забезпечення національної безпеки в означений період є надзвичайно актуальним і практично значущим.

Вибрана авторкою тематика є важливою для розвитку політичної науки, а також для вироблення стратегічних рішень у сфері національної безпеки в умовах триваючої воєнної загрози.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано у межах комплексної науково-дослідної роботи «Розвиток політичних інститутів і процесів в сучасному світі» (реєстраційний номер 0116U007101), затверджена на 2019-2022 рр. та «Трансформація політичних інститутів та політичних процесів в умовах викликів сучасності» (реєстраційний номер 0122U200418) затверджена у 2022 році, теми розроблялися на факультеті історії, політології та міжнародних відносин, Рівненського державного гуманітарного університету. Тему дисертації затверджено вченою радою РДГУ (протокол № 10 від 28 листопада 2019 р.).

Дисертаційне дослідження завершене на кафедрі політичних інститутів та процесів (з 01 січня 2025 року – кафедри політичних наук) в рамках держбюджетної теми Навчально-методичного і наукового центру політичних та євроінтеграційних досліджень «Євроінтеграційний вибір України: історія, політика, перспективи» за номером державної реєстрації 0109U001413.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Об'єкт і предмет дослідження визначені чітко та методологічно обґрунтовано, відповідаючи сучасному рівню розвитку політичної науки. Об'єктом виступає державна політика у сфері забезпечення національної безпеки України, а предметом – політологічний аналіз державної політики із забезпечення національної безпеки України на етапі її становлення як самостійної держави у період з 1991 року по 2004 рік. Це дозволило авторці вибудувати логічну структуру дослідження та забезпечити послідовність викладу наукового матеріалу.

Методологічна основа дисертаційного дослідження поєднує філософські, загальнонаукові та спеціальні методи пізнання суспільно-політичних явищ. Провідним виступає діалектичний підхід, який дозволив розглядати державну політику національної безпеки як динамічне та комплексне явище. Із загальнонаукових методів використано історичний та історико-логічний для розкриття генези й періодизації державної політики безпеки, формально-логічні – для опрацювання понятійно-категоріального апарату та формулювання авторських дефініцій, а також структурно-функціональний і класифікаційний для визначення елементів, алгоритмів та видів державної політики у сфері національної безпеки.

Серед спеціальних методів ключове місце посіли формально-догматичний (юридико-технічний) – для дослідження нормативно-правових засад безпекової політики у 1991–2004 роках, порівняльний – для виявлення спільного та відмінного між базовими поняттями політики та безпеки, а також герменевтичний метод – для тлумачення правових норм, що регулювали процес формування та реалізації державної політики національної безпеки. Додатково застосовувалися політологічні методи – case-study, дескриптивний аналіз та

крос-темпоральні порівняння, які дозволили поєднати історичний і порівняльний підходи з прикладним аналізом конкретних політичних ситуацій.

Таке поєднання методів дало змогу комплексно дослідити становлення державної політики національної безпеки України, розкрити її політико-правову природу, визначити структурні елементи та запропонувати шляхи вдосконалення механізмів її реалізації.

У ході дослідження авторка успішно вирішила низку важливих теоретичних і практичних завдань, що комплексно розкривають заявлену тему. Дисертаційна робота ґрунтовно висвітлює процес формування державної політики у сфері національної безпеки в Україні на етапі становлення незалежності, відтворює її генезу та закономірності еволюції у 1991–2004 роках.. У роботі здійснено глибокий аналіз нормативно-правового забезпечення, стратегічних документів і політичних рішень, що визначали безпекову політику держави, виявлено її сильні та слабкі сторони. Важливою складовою дослідження стало авторське осмислення державної політики національної безпеки як політико-правової категорії із чітко визначеними цілями, завданнями та механізмами реалізації. У сукупності ці здобутки свідчать про високий рівень наукової зрілості здобувачки та значущість отриманих результатів як для розвитку політичної науки, так і для практики державного управління.

Наукові положення та висновки ґрунтуються на широкій джерельній базі, що охоплює понад 310 найменувань нормативно-правових актів, офіційних документів, аналітичних матеріалів, монографічної та періодичної наукової літератури, що дозволило побудувати ґрунтовну теоретичну базу дослідження

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, що виносяться на захист полягає в тому, що дисертація Тетяни Григорівни Коник є першим в українській політичній науці комплексним дослідженням генези державної політики із забезпечення національної безпеки в період 1991–2004 років. Робота відтворює еволюцію формування цієї політики на етапі становлення української державності та розкриває її значення для розвитку сучасної системи безпеки. Теоретичні положення, наукові висновки та практичні рекомендації, отримані в результаті дослідження, відзначаються новизною і

формують вагомий внесок у розвиток політичної науки та практики державного управління.

Заслугує на підтримку висловлена у науковій новизні позиція автора щодо дослідження у комплексному авторському баченні державної політики національної безпеки як політико-правової категорії, що інтегрує діяльність вищих органів державної влади та силових структур із метою гарантування суверенітету, конституційного ладу й сталого розвитку держави. У роботі запропоновано власну періодизацію розвитку цієї політики у 1991–2004 роках, що дозволяє простежити послідовність інституційного оформлення та нормативно-правової консолідації сектору безпеки.

Цінним і практично орієнтованим результатом роботи є розробка авторкою проєкту змін до Закону України «Про національну безпеку», який відображає прагнення поєднати теоретичні висновки з рекомендаціями для вдосконалення державної політики у сфері безпеки. Наукова новизна проявляється і в уточненні понятійно-категоріального апарату, зокрема у визначенні сутності державної політики національної безпеки, її структурних елементів, функцій та механізмів реалізації.

У сукупності результати дисертаційного дослідження становлять значний внесок у розвиток політичної науки, розкривають генезу державної політики національної безпеки та окреслюють перспективи її подальшого вдосконалення в умовах сучасних викликів для України.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає у поглибленні наукових уявлень про природу, зміст і структуру державної політики у сфері національної безпеки як складного політико-правового явища, що формується під впливом внутрішньої трансформації політичної системи та зовнішньополітичних чинників. Сформульовані у дисертації висновки та пропозиції мають прикладне значення, зокрема для удосконалення нормативно-правової бази у сфері національної безпеки, а також для розроблення стратегічних документів із безпекової політики держави. Зазначені положення можуть бути використані в освітньому процесі, аналітичній діяльності, законотворчій та управлінській практиці.

Результати дослідження мають прикладне значення у кількох напрямках. Вони можуть бути використані в правотворчій діяльності для вдосконалення чинного законодавства, яке регулює процеси формування та реалізації державної політики в окремих сферах суспільного життя, особливо в контексті інтеграції України до Європейського Союзу та НАТО. Практичне впровадження підтверджується актом Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України від 30 жовтня 2024 року (Додаток К).

Дисертація має значення і для діяльності органів публічної влади, оскільки її напрацювання можуть сприяти підвищенню ефективності реалізації державної політики органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. Водночас результати дослідження здатні посилити науково-дослідну діяльність у сфері національної безпеки, сприяючи розвитку її теоретичних, правових та організаційних засад, а також проведенню галузевих і міждисциплінарних наукових розвідок.

Окрему цінність становить використання матеріалів дисертації в освітньому процесі для підготовки навчальних і навчально-методичних матеріалів з політології та інших соціально-гуманітарних дисциплін. Практичне значення цього напрямку підтверджується актами впровадження Національного університету «Острозька академія» від 19 листопада 2024 року (Додаток Л) та Рівненського державного гуманітарного університету від 19 грудня 2024 року (Додаток М).

Характеристика основних положень роботи. Дисертаційна робота є логічною за своєю структурою та відповідає вимогам щодо обсягу, який зумовлений метою й завданнями дослідження.

Дисертаційна робота Т. Г. Коник складається з трьох розділів, кожен із яких послідовно розкриває поставлені завдання та підпорядкований загальній меті дослідження.

Перший розділ «Теоретичні та методологічні основи дослідження державної політики України із забезпечення національної безпеки» присвячений теоретико-методологічним засадам державної політики у сфері

національної безпеки. У ньому дисертантка ретельно аналізує сучасні наукові підходи до визначення сутності державної політики та безпеки, окреслює понятійно-категоріальний апарат дослідження, виокремлює ключові терміни та їх взаємозв'язки. Значну увагу приділено осмисленню політики національної безпеки як політико-правової категорії та як комплексної системи, що поєднує діяльність вищих органів державної влади, силових структур і потенційну взаємодію з інститутами громадянського суспільства. Виклад матеріалу цього розділу свідчить про високий рівень теоретичної підготовки дисертантки та її вміння поєднувати вітчизняні та зарубіжні підходи до розуміння безпекової політики.

Другий розділ «Концептуальні засади організації державної політики із забезпечення національної безпеки» зосереджений на аналізі інституційних та нормативно-правових основ державної політики у сфері національної безпеки України у 1991–2004 роках. Авторка відтворює процес формування сектору безпеки в період становлення незалежності, простежує послідовність прийняття основних нормативно-правових актів, аналізує їх зміст і значення для побудови системи національної безпеки. У цьому розділі показано роль Президента України, Верховної Ради, Кабінету Міністрів та Ради національної безпеки і оборони у формуванні та реалізації безпекової політики, розкрито механізми взаємодії силових органів та державних інституцій. Розділ засвідчує здатність авторки працювати з великим масивом офіційних документів та наукових джерел, робити на їх основі узагальнення та виявляти закономірності розвитку державної політики безпеки.

Третій розділ «Реалізація державної політики із забезпечення національної безпеки України в 1991–2004 роках та можливості її удосконалення в сучасних умовах» має прикладний характер і присвячений аналізу практичних аспектів реалізації державної політики національної безпеки, а також оцінці її ефективності. Авторка не лише узагальнює політичні рішення досліджуваного періоду, але й робить спробу дати їм практичну оцінку в контексті забезпечення стабільності та захисту національних інтересів. Важливим елементом цього розділу є розробка проєкту змін до Закону України

«Про національну безпеку», що підтверджує прагнення авторки поєднати теоретичні напрацювання з прикладними рекомендаціями. Завдяки цьому розділ вирізняється високою практичною спрямованістю та демонструє здатність дисертантки інтегрувати наукові висновки у площину державного управління.

Загалом структура та зміст основних розділів дисертації свідчать про логічну побудову роботи, послідовність дослідження і високий рівень наукової зрілості здобувачки. Кожен розділ доповнює попередній, а разом вони утворюють цілісну наукову концепцію, що дає змогу комплексно оцінити процес становлення державної політики із забезпечення національної безпеки України у 1991–2004 роках.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Детальне ознайомлення з текстом дослідження Т. Г. Коник та опублікованими працями за темою дисертації надає можливість зробити висновок, що основні результати дисертаційного дослідження викладено у 13 наукових публікаціях, зокрема 2 статті у науковому періодичному виданні, яке індексоване в міжнародній наукометричній базі Web of Science Core Collection; 3 статті у наукових фахових виданнях України, зокрема категорії Б, а також 1 стаття в інших, в т.ч. фахових виданнях з інших наук, у 7 тезах доповідей, вміщених у збірниках матеріалів міжнародно науково-практичних конференцій України та закордоном.

Відомості про дотримання академічної доброчесності. Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність ознак академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації та інших порушень, що могло б поставити під сумнів самостійний характер виконання автором наукового дослідження. В роботі дисертантом викладені наукові результати, що отримані ним особисто.

Дискусійні положення та рекомендації до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи актуальність проведеного дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, високий теоретичний рівень і практичну значущість висновків, звертаємо увагу на ряд зауважень, що носять рекомендаційний характер:

1. Дослідження охоплює період до 2004 року, але не завжди чітко аргументується вибір саме цього часового рубежу. Було б доречно більш детально пояснити завершення аналізу саме цим роком, враховуючи події Помаранчевої революції як точку потенційної зміни в безпековій парадигмі. Коротке порівняння із сучасними трансформаціями безпекової політики – зокрема, реформами сектору безпеки після 2014 року, процесом євроатлантичної інтеграції та актуальними викликами повномасштабної війни – дозволило б краще підкреслити практичну значущість дослідження і виявити зв'язок історичного досвіду із нинішніми реаліями.
2. Друге зауваження стосується нерівномірності структури роботи, зокрема співвідношення розділів. Другий розділ дисертації є більш насиченим та об'ємним порівняно з першим, що створює певний дисбаланс сприйняття. Така структура логічно пояснюється великою кількістю нормативно-правового матеріалу та значним аналітичним масивом, зосередженим саме в другому розділі. Водночас більш детальне розширення першого розділу за рахунок поглибленого теоретичного аналізу могло б забезпечити кращу рівновагу між розділами та підсилити концептуальну основу дослідження.
3. Наступним дискусійним моментом є обмежене використання зарубіжних досліджень. Хоча дисертантка залучає праці іноземних авторів, їх кількість та ступінь інтеграції в аргументацію залишаються недостатніми. Ширше залучення зарубіжних джерел – насамперед праць із теорії безпеки, порівняльних досліджень постсоціалістичних країн та досвіду формування безпекової політики в умовах трансформації – дозволило б зробити висновки роботи більш релевантними для міжнародного наукового контексту. Це посилює аналітичну глибину та допомогло показати унікальність українського досвіду в ширшому порівняльному вимірі.
4. Четверте зауваження стосується відсутності ілюстративного матеріалу, такого як узагальнюючі таблиці, схеми взаємодії суб'єктів сектору

безпеки, графіки чи діаграми. Дисертація має суто текстовий характер, що ускладнює сприйняття деяких складних інституційно-правових зв'язків. Додавання візуалізацій підвищило б наочність дослідження, спростило б демонстрацію взаємодії між органами влади, а також сприяло б кращому розумінню процесів формування та реалізації державної політики національної безпеки.

5. Певного вдосконалення потребують фінальні висновки дисертації. Вони коректно підсумовують виконану роботу та відповідають поставленим завданням, однак мають переважно констатуючий характер. Більш виразна аналітична складова, узагальнення щодо ефективності державної політики в досліджуваній період та прогностичні оцінки її розвитку в майбутньому підвищили б практичну цінність дисертації. Зокрема, доповнення висновків рекомендаціями щодо вдосконалення сучасної політики національної безпеки дозволило б зробити роботу ще більш корисною для державних органів та експертного середовища.

Висловлені зауваження, що відображають власну позицію рецензента стосовно досліджуваних явищ і процесів, не впливають на загальну високу і позитивну оцінку дослідження Т. Г. Коник та на його наукову і практичну цінність.

Загальний висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота Коник Тетяни Григорівни «Державна політика із забезпечення національної безпеки України (1991–2004)», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 «Політологія» є самостійним, завершеним, цілісним науковим дослідженням, яке за актуальністю, науковою новизною, важливістю здобутих результатів, їх обґрунтованістю і вірогідністю, практичним значенням відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету

Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), не містить ознак порушення академічної доброчесності, а тому її авторка Коник Тетяна Григорівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності 052 «Політологія».

Рецензент:

кандидатка політичних наук

доцентка кафедри

політичних наук

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

Тетяна МАДРИГА